

27. veebruar – 6. märts – Tallinnas toimub Läänemaa mõispõletajate suur kohtuprotsess. Kaebealuseid on 96, peale nende 17 kaebealust, kes on redus. Kaks kaebealust on vahepeal surnud.

Selles kohtuasjas mõistetakse kaks meest sunnitööle ja paljud eri pikkusega

ajaks vangi, ent 34 isikut mõistetakse ka õigeks.

Laiemalt annavad 1905. aasta sündmused kohtuprotsessideks ainekse veel mitu aastat ja päris viimased istungid peetakse 1911. aastal.

PS: Mis sai Velise vabariigi juhtidest?

Ivan Paulusel õnnestub Velise koolimajas käinud lahingu ajal põgeneda ja end varjata kuni kesksuveni, mil ta Paliveres sugulaste juures tabatakse. Olud on muutunud, välikohtus tehtud tagaselja surmaotsusest enam ei räägita. Pauluse üle peetakse kohut 1908. aasta alguses ja talle mõistetakse üks aasta vangiroodu.

Velise Pipra Mihkel Aitsam tabatakse 1908. aastal Soomes ja ta tuuakse Tallinna, kus eeluurimine kestab 15 kuud. 5. veebruaril 1910 mõistetakse talle 2,5 aastat kindlusvangistust Vigala vallavalitsuse keisripildi lõhkumise eest – muud süüdistused on ära langenud.

Jüri Oviir saab samuti pakku, varjab end Eestis, seejärel välismaal mitmes riigis, naaseb Eestisse alles 1912. aastal ja oskab end taas varjata nii, et tema üle 1905. aasta tegude eest kohut ei mõisteta.

OHVRITE HULK. 1905.–1906. aastal tapavad sõjavägi, politsei ja karistussalgad ilma kohtu ja juurdlusteta Eestis umbes 400 inimest. Sõjakohtud mõistavad surma veel ligi 200, sadu pannakse vangi, saavad ihunuhtlust (kuni 500 hoopi), saadetakse asumisele ja sunnitööle Siberisse.

Mitmesugustes sõja- ja tsiviilkohtutes peetakse aastail 1906–1911 Eesti elanike üle enam kui sada kohtuprotsessi, kus kohtualuseid on üle 800. Karistussalkade tapetuist kogu Vene impeeriumis langeb Eesti ja Läti arvele ametlikel ning tunduvalt vähendatud andmeil üle poole (625 inimest 1102-st).

Suur osa eesti avaliku elu tegelastest päästab end põgenemisega välismaale.

ISETEADVUSE KASV. Tsaaririigi parlament Riigiduum saab pärast revolutsiooni riigi poliitilise elu peamiseks tuiksooneks. Eestist valitakse sinna kokku 20 saadikut, sh 13 eestlast; neist tuntuim on Jaan Tõnisson (I duuma), ent IV duuma üks saadik on Vigalast pärit Jaan Raamot.

Baltisakslased ei saa I ja II duumas (1906–1907) üldse esindust, III ja IV duumas (1907–1917) on neil kolm kohta.

Riigiduumale pandud suured lootused end ei õigusta. Enamik eesti-läti saadikute esitatud seaduseelnõusid jääb seisma, valitsusele esitatud arupärimised karistussalkade terrori kohta Eestis ja Lätis jäävad praktiliste tulemusteta.

Teisalt võimaldab Riigiduum teadvustada Baltimaade teravaid probleeme suurriigi avalikusele ja maailmale. Eesti ajalehed avaldavad Riigiduumat tööst regulaarselt üksikasjalisi ülevaateid. See kõik aitab juba tsaariajal kujundada niisugust poliitilist kultuuri, mis hiljem kergendab üleminekut omariiklusele.

• Velise lahingu (18. detsember 1905) ohvrid:

Surma said: Jaan Kaimur Vigalast, Jüri Rooste Vigalast, Kustas Seiler Veliselt, Mihkel Tanneberg Vigalast ja Jüri Veide Vigalast. Raskesti haavatuina surid veel Mihkel Värbu Vigalast (20. dets) ja Jüri Matsukse Vigalast (21. dets).

Haavata said veel: Peeter Masing ja Jaan Kalju Veliselt, Jaan Mittus Valgust, Jüri Vajakas, Mihkel Huberg, Jaan Neermann, Hans Suurmann ja Madis Tõnne Vigalast. Rohkesti oli kergelt haavatuid.

• Velise välikohus (otsuste täideviimine 13. jaanuaril 1906:

Surma olid mõistetud ja lasti Sopaaugu talu põllu veerel väikese lepatuka juures maha: Jaan Kochtitsky (Nurtust), Hans

Jeeser (rätsep Valgust), Hans Lansberg (Velise Ligeda t) ja Kustas Valdek.

Ihunuhtlust anti vallamaja õuel pingi peal 16 isikule. Raskeid vitsusaid: Hans Taiberg (Valgu), Mihkel Tonna (Valgu), Kaarel Sommermann (Valgu) ja Kustas Mirma (Valgu). Taiberg ja Tonna olid määratud ka veel Siberisse asumisele.

Keskmiisi ja kergeid vitsusaid: Peeter Parnabas, Anton Parnabas, Hans Limberg, Peeter Moose, Jüri Moose, Mihkel Mirma, Tõnis Mirma, Hans Sekk, Jüri Liidenberg, Georg Riise, Jaan Roller jt. 16-aastasele Aado Jeeserile anti armu.

Osa Velise mehi tabati hiljem ning nemad said oma karistuse kätte Vigalas ja Märjamaal.

• Vigala välikohus (otsuste täideviimine 16. jaanuaril 1906):

Mahalaskmisega karistati kolme kohtualust: Bernhard Laipmann, Madis Lentsmann ja Anton Kolumbus.

Raskeid vitsusaid: Hans Laasi, Jaan Laasner, Tõnis Tuhino ja Mihkel Palm (Veliselt).

Keskmiisi ja kergeid vitsusaid Velise meestest Jüri Rumma, Mihkel Rumma, Mihkel Palm, Jaan Jammer (sai Valgu paruni nõudel aga topelt vitsad), Ado Saaver, Mihkel Saaver, Mihkel Jammer, Voldemar Immer, Mihkel Kõlart, Jaan Miller, Jaan Polder, Ado Siller ja teised.

• Märjamaa välikohus (otsuste täideviimine 25. jaanuaril 1906):

Kokku oli 135 vahialust.

Surma mõisteti: Jaan Teemant, Konstantin Päts (neid peeti ka Velisel peidus olevateks), Ivan Paulus, Mihkel Aitsam, Jüri Oviir, Anton Harjake ja Priidik Puksman (nemad kõik tagaselja); Tõnis Ervin, Madis Künnapas ja Jaan Polder, keda kätte oli saadud.

Peksa said ligi 90 meest 135-st. Ülejäänud said vitsad kätte Haimre vallamaja juures.

Märjamaal said Velise meestest rasked vitsad: Tõnis Piisang, Hans Kilter, Jüri Jaakson jt. Keskmiised ja kergemad vitsad: Hans Selav, Tõnis Veedam, Hans Seland, Jaan Rum, Tõnis Palm, Tõnis Miks, Kustav Palm, Ado Lurich, Hans Naser, Hans Valdek jt.